

HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN ZÜHD VE TAKVASI

Yrd.Doç.Dr. Erhan YETİK

GİRİŞ

Bu makalede büyükler büyüğü, kahramanlar kahramanı, Allah'ın sevgilisi, beşeriyetin efendisi, Ufuk Peygamber Muhammed s.a.v.'in zühd ve takvası konu edilecektir. Şüphesiz onun zühd ve takva anlayışını bir makale ile anlatmak mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber s.a.v.'in zühd ve takvası; bütünüyle Onun islâmî yaşantısı demektir. Ancak bu konuda bir fikir verebilmek amacıyla Onun zühd ve takvasından sözedilebilir ki ben de öyle yapacağım.

Konuya geçmeden önce zühd ve takva kavramlarını açıklamak istiyorum. Zühd lügatte; soğuk ve ilgisiz davranmak, yüz çevirmek, rağbet etmemek gibi anlamları olan bir kelimedir¹. Terim olarak ise; Büyük Mutasavvıf Ebu Süleyman ed-Dârânî'nin ifadesiyle "Zühd, seni Haktan alıkoyan şeyleri terketmendir."² Bu ne demektir? Bu madde ile yani dünya ile olan tüm ilişkilerin Hakka giden yolda insana engel olmaması, kişinin bu konuda maddeyi mutlaka aşması, onun geçiciliğini, gaye haline getirilmemesi gereğini kavraması demektir. O halde zühd; paranın, dinar ve dirhemin, kısacası her şeyi ile maddenin esiri, kulu, kölesi olmamak, ona gönülde ve kalpte yer vermemek, dünya için ahireti satmamak, uzun vadeli ama kalıcı menfaatler karşılığında, yakın fakat geçici olan menfaatleri tercih etmemek, maddi değerleri manevî değerlerin önüne geçirmemek demektir. Hülâsa zühd, bir hayat felsefesi, zahitlik bir hayat tarzıdır ki bu anlayış ve yaşayış bir bakıma, islâmî yaşantının, peygamberî yaşayışın en başta gelen bir esası olarak değerlendirilebilir.

Takvaya gelince, takva lügatte; korkmak, çekinmek, sakınmak,

1. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s.544; Hasan eş-Şarkavî, Mu'cemü El fâzi's-Sufiyye, Kahire, 1987, s.168

2. Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya, çev. Süleyman Uludağ, Erdem Yayınları, İstanbul, 1991, s.307

kaygılanmak, dikkatli olmak gibi anlamları olan bir kelimedir³. İstihdamda ise; ilâhî hududa riayet konusundaki duyarlık, yanlışlardan bilinçli bir şekilde kaçınma⁴ islâmî hayatın şaşmayan ve değişmeyen bir ölçüsü, şerefli olabilmenin, ve de öyle kalabilmenin temel mizanıdır. Takva; imanda yakîne ulaşmayı, amellerde ihlâsî gözetmeyi, ahlâkta istikamet üzere olmayı zorunlu kılan bir ölçüdür. Takva, kalp müftüsünün verdiği fetvaya riayettir. Diyebiliriz ki bu özelliğiyle takva, aynı zamanda, mahalli kalp olan bir feyiz kaynağıdır. Terim olarak takvanın belirgin iki özelliği önde gelir. Korkmak ve de sakınmak... Ancak, hemen belirtmeliyiz ki bu korku adî ve süflî bir korku olmayıp ulvî ve ilâhî bir korkudur. Bu korku kişiyi dirilten ve ona güç veren bir korkudur. Bu korku Allah'tan, Allah'ın azabına maruz kalma endişesinden, Onun rızasını kazanamama kaygusundan kaynaklanan bir korkudur. Yalnız Allah'tan korkan, yalnız Onun hakimiyetini ve mutlak hükümranlığını tanıma bilincine ulaşan insan için takvanın ikinci anlamı yani sakınma konusu artık problem olmaktan çıkar ve buna bağlı olarak kişi tüm olumsuzluklardan uzlaşır, ilâhî hududa riayet konusunda dikkatli ve titiz davranır. Bu sayede insan dinî hükümleri bir disiplin dahilinde, büyük bir hassasiyet ve samimiyetle uygular. Bu uygulama sonunda ise kişi hem Hak hem de halk nazarında değer kazanır. Bu özelliği nedeniyle ki takva; İslâmî bir miyar, bir değer ölçüsüdür. Bu ölçü adil, eskimez ve eksik tartmaz bir ölçüdür. İşte bu ölçüye göre en şerefli, en değerli ve en üstün olan insan, Kur'an'ın ifadesiyle söyleyelim: "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere, kabilelere ayırdık. Muhakkak ki sizin Allah katında en değerli ve en üstün olanınız en çok takva sahibi olanınızdır."⁵ Yine veda haccı esnasında yüzbinlerce insana ve onların şahsında bizlere ve de tüm insanlığa bu konuyla ilgili olarak İslâmın ölümsüz mesajını haykıran Yüce Peygamberimizin "Arabın aceme (yani arap olmayana) siyahın beyaza herhangi bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."⁶ tarzındaki beyanına kulak verelim. Evet altını çizerek belirtmek ve tekrarlamak istiyorum; İslâma göre üstünlüğün, faziletin, değerli olabilmenin şaşmaz ve değişmez tek ölçüsü vardır, o da tak-

3. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.466; Mehmed Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, III, 386; Ferid Devlilioğlu, Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lügat, Ankara, 1978, s. 1229

4. Abdülkerim el-Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, Kahire, 1957, s.52; Mehmed Zeki Pakalın, a.g.e., III, 386

5. Hucurat, (49), 13

6. Ahmed b. Hanbel, Müsned, el-Mektebetü'l-İslâmî- Dâru Sâdır, Beyrut, ts., V, 411; Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Ebedü'l-müfred (Ahlâk Hadiseleri) çev. ve şerh: A.Fikri Ya-

vadır. Hakka giden yolda şerefli insan olabilme yarışına katılan beyaz, siyah, sarışın, esmer... hangi ırk ve kavme mensup olurlarsa olsunlar tüm insanlar koşuya eşit şartlar dahilinde katılırlar. Ve de bu yarışta sarfedecekleri eforla doğru orantılı olarak derece alırlar. Şüphesiz Hak katında bunlardan takva derecesini elde edenler en şerefli ve en üstün insan olarak kabul görür.

HZ. PEYGAMBER'İN ZÜHDÜ:

Bilindiği gibi bütün peygamberler zühd ölçüsü dahilinde dünya ile olan ilişkilerini sürdürmüşler, zahidane hayatın en önde gelen ideâl temsilcileri olmuşlardır. Peygamberler zincirin son halkası, yüce insan, Allah'ın sevgili kulu, Efendimiz Hz. Muhammed s.a.v. ise; her hususta olduğu gibi zühd konusunda da bize en son ve en güzel örnekleri sunmuş, aynı zamanda Mescid-i Nebevî'nin kutlu çatısı altında verdiği zühd eğitimiyle de maddeye kul olmayan örnek bir nesil yetiştirmiştir. Onun hayatı zühdle içiçe bir hayattır. Çünkü O hayatının hiç bir safhasında maddeperest olmamış, parayı, altını, gümüşü mutlak ve gaye değer olarak görmemiştir. O fakirliğinde de, zenginliğinde de, zayıf iken de, kuvvetli iken de, İslâm devletini kurup bütün arap yarımadasına hükmettiği günlerde de hep aynı şekilde devam eden mütevazî hayatını sürdürdü. Sultanlar gibi verip atiyeleriyle fakirleri zengin ederken hasır yatağında yatmağa, arpa ekmeği yemeğe devam etti⁷. Başlangıçta, davetin ilk yıllarında, amcası aracılığı ile müşriklerin, davasından vazgeçmesi şartıyla; "İsterse Onu başımıza kral yapalım, mal istiyorsa en zenginimiz O olsun." şeklinde yaptıkları teklifi geri çevirdi⁸. Sonunda, kurduğu İslâm devletinin başkanı, gazalara katılan baş komutan sıfatıyla elde edilen ganimetlerden hissesine düşen gelirler sebebiyle maddi imkânlarla sahip olduğu zamanlar oldu. Ancak "Uhud dağı kadar altınım olsa borcum olan miktar müstesna üç günden ziyade yanımda kalmasını arzu etmem."⁹ diyen Sevgili Peygamberimiz asgari ölçüler dahilinde dünya ile olan ilişkisini sürdürdü, maddi imkânlardan belli bir düzeyde ve son derece mütevazî bir biçimde yararlanma yolunu seçti. Zira

vuz, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1975, II, 256; M. Asım Köksal, İslâm Tarihi Hz. Muhammed ve İslâmiyet (Medine Devri), İstanbul, 1977, x, 260

7. Abdurrahmân Azzam, Resulü Ekrem'in Örnek Ahlakı, çev. Hayrettin Karaman, Yağmur Yayınevi, Dördüncü Baskı, İstanbul, 1975, s. 36

8. Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülük, Dârü'l-Kalem, Beyrut, ts., II, 225; İbn Hişam, es-Siretü'n- Nebeviyye, Mısır, 1355, I, 313; M. Asım Köksal, a.g.e., (Mekke Devri), s. 221

9. Muhammed b. İsmail el-Buhari, Sahihü'l-Buhari, Beyrut, ts., VIII-118(81/14) Nr.2; Ebn Hüseyin Müslim b. Haccac, Sahihü Müslim, Mısır, 1955, II, 687, (12/8), Nr. 31

O "Benimle dünya arasındaki ilgi, yolculuğu esnasında bir ağacın gölgesi altında biraz istirahat edip sonra da yoluna devam eden ve o ağacı terkeden yolcu misalidir."¹⁰ diyor ve her vesileyle dünyanın geçiciliğine dikkat çekiyordu. Hayatı boyunca üst üste iki gün arpa ekmeği ile dahi karnını doyurmayan¹¹, bazen bir ay boyunca mübarek hanelerinde sıcak aş pişmediği zamanlar yaşayan¹², "Ey Allah'ım! Muhammed ailesine yetesiye rızık ihsan eyle."¹³ diye dua eden Efendimizin maddi sofrasının değişmeyen çeşidi, iki siyah nesne, hurma ve sudur¹⁴. Onun hiç ama hiç şikâyet etmeden sürdürdüğü bu mütevazî hayata aile efradı, muhterem validelerimiz dahi bir ara sabredemeyip: "Ey Allah'ın Resulü biraz dünyalık isteriz" diyerek seslerini yükseltmişler. Fakat Peygamberimiz s.a.v. "Benim yaşadığım hayat bu, düşünün, ya beni ya da istediğiniz dünyalığı tercih edebilirsiniz" demiş, bu konuda düşünüp serbestçe karar verebilmeleri için de bir müddet onlardan ayrı yaşamıştı. İşte bu sırada Onu ziyarete gelen Hz. Ömer r.a. gördüğü manzaradan ziyadeyisyle etkilenmiş, kendini tutamayıp ağlamaya başlamış ve "Ey Allah'ın Resulü! Bu ne haldir?" diye feryat etmişti. Çünkü Peygamber s.a.v.'in kaldığı bu odada bir su kabı ile birazcık hurmadan başka gıda olarak bir şey bulunmadığı gibi Sevgili Peygamberimizin üzerinde istirahat buyudukları hasırda mübarek vücutlarında iz yapmıştı. Buna rağmen Allah'ın Resulü, çileyi çeken büyük insan sızlanmıyor, üstelik, gördüğü manzaradan etkilenen Hz. Ömer r.a.'ı teselli etmek için uğraşüyor, ona dünya hayatının önemsiz ve değersiz olduğunu anlatmağa çalışıyordu¹⁵. Keza Peygamber s.a.v.'in vefatlarıyla sonuçlanan hastalıkları esnasında evinde ve uhdesinde yedi altın bulunduğunu hatırlar hatırlamaz onların fakirlere dağıtılması talimatını verip "Muhammed Allah'a yanında bunlar olduğu halde kavuşursa Onun Rabbi hakkında zannı ne olmuş olur?"¹⁶ diyerek hayıflanması ve nihayet ahirete intikal buyurduk-

10. Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (İbn Mace), Sünenü İbn Mace, tah. Muhammed Fuad Abdülbaki, Mısır, ts., II, 1376, (37/3), Nr. 4109; Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, Sünenü't-Tirmizî, İkinci Baskı, Mısır, 1975, IV, 589, (37/44), Nr. 2377

11. et-Tirmizî, a.g.e., IV, 579, (37/38), Nr. 2357; Müslim, a.g.e., IV, 2282, (53/-), Nr. 22

12. İbn Mace, a.g.e., II, 1388, (37/10) Nr. 4126

13. et-Tirmizî, a.g.e., IV-580 (37/38), Nr. 2361; Müslim, a.g.e., II, 730, (12/43), Nr. 126

14. el-Buhari, a.g.e., VII, 103, (70/41), Nr.1; a.e., VIII, 121, (81/17), Nr.8; et-Tirmizî, a.g.e., V, 448, (48/89), Nr. 3356

15. İbn Mace, a.g.e., II, 1390 vd., (37/11), Nr. 4153; Hüseyin Heykel, Hz. Muhammed Mustafâ, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1948, s. 120 vd.; M.Asım Köksal, a.g.e., IX, 132 vd.

16. Ahmed b. Hanbel, a.g.e., VI, 104; M.Asım Köksal, a.g.e., XI, 52

larında silâhı ve bineği dışında terike olarak geride bir dünyalık bırakmamış olması¹⁷ Onun zahidliğinin ölümsüz belgelerindedir.

Şüphesiz Peygamber s.a.v.'in zahidliğinin belirgin özelliklerinden biri de Onun cömertliğidir. Tasvirine çalıştığımız hayat tarzı içinde yaşantısını sürdüren Sevgili Peygamberimiz her zaman son derece cömertçe davranışlarda bulunmuştur. İşte bu konuda sayısız örneklerden sadece birisi ...Bir ganimet dağıtımı sonunda Peygamber s.a.v.'in hissesine düşen bir sürüyü hayranlıkla seyretmekte olan henüz müslüman dahi olmamış Safvan b. Ümeyye'nin durumunu farkedene O büyük insan Safvan'a "Hoşuna gitti ise o sürü senin olsun" diyor, duyduklarına inanamayan ve sevincinden şaşkına dönen Safvan, kendine gelerek müslüman oluyordu¹⁸. Yüce Peygamberimiz ise; ne bir sürü sahibi olduğu için seviniyor ve ne de onu elinden çıkardığı için üzülüyordu. Belki O bu imkânın bir kişinin hidayetine vesile olması nedeniyle en büyük bir mutluluğun zevkini tadıyordu.

Yine onun zahidane yaşayışıyla ilgili olarak mutlak surette hatırlanması lazım gelen bir diğer özelliği de lüks ve israfa karşı olan tavrıdır kanaatindeyiz. Zaten zühdle lüks ve israfı birlikte düşünmek dahi mümkün değildir. Bu itibarla lüks ve israftan uzak bir yaşantı Onun hayat boyu sürdürdüğü bir yaşayış tarzı olmuştur. İşte bir örnek; bir kerre Hz. Aişe validemiz evin tavanını bir örtüyle kapatmıştı da bunu gören Sevgili Peygamberimiz "Allah bize çamuru ve tuğlayı süslemekle emretmedi."¹⁹ diyerek müdahalede bulunmuşlar, lüks ve israfa karşı hayatlarının her safhasında göstermiş oldukları dikkat ve titizliği ortaya koymuşlardı. Zaten O, hayatı boyunca yemesiyle, içmesiyle, hülâsa bütün yaşantısıyla hiç bir zaman ne bir israf ve ne de bir lüks örneği vermiştir. Onun son derece sade, düzenli ve temiz, nezih ve mütevazı bir hayatı, kibir ve gösterişten her zaman uzak bir yaşayışı olmuştur.

Konuya bir başka yönüyle baktığımızda dünya malına değer vermeyen, olabildiğince sade bir hayat tarzını tercih eden Peygamber s.a.v.'in hayattan koştüğünü söylemek de mümkün değildir. Ona göre insan hayatın içinde olmak, çalışmak, helâlinden kazanmak, başkalarına yük olmamak zo-

17. el-Buhari, a.g.e., IV, 3, (55/1), Nr. 2; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 279; M.Asım Köksal, a.g.e., XI, 128

18. Müslim, a.g.e., IV, 1806, (43/14), Nr. 57-58, Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübrâ, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., II, 153

19. Müslim, a.g.e., III, 1666, (37/26), Nr.87; Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî (Ebu Davud), Sünenü Ebi Davud, Mısır, 1970, IV, 385, (31/48), Nr. 4153

rundadır. Hatta dinî amaçla bile olsa dahi hayatla irtibatı kesmek, dünyadan el-etek çekmek doğru değildir. Çünkü Onun ifadesiyle belirtelim "İslâm'da ruhbanlık yoktur."²⁰ Keza "İki günü birbirine müsavi olan ziyandır."²¹ uyarısını yapan Yüce Peygamberimiz, manevi gelişme yanında maddi gelişmenin de ihmal edilmemesi gereğine işaretle müslümanların hem manen hem de maddeten güçlü olmalarını ve sürekli bir biçimde ilerleme kaydetmelerini istemiştir. Onun nazarında tembel, miskin, uyuşuk, pısrık, yaşayan ölü değildir müslüman... Tasavvufi ifadesiyle o, her an en ideal olan ameli yakalayan ve yapandır. İslâm meskenet ve mezellet dini değildir. Hatta Peygamber s.a.v.'in de buyurduğu gibi hayat mücadelesinde yer alarak "Helâli talep etmek her müslümanın üzerine farzdır."²² Bu itibarla İslâm, fertlerin vicdanlarında, kalplerinde ve gönüllerinde yerleşen köklü bir disiplin, amellerinde, davranışlarında, bütünüyle yaşayışlarında varolması gereken ulvî bir aksiyondur. Peygamber s.a.v.'in yaşadığı İslâm doktrininde aczin, za'fın, tembelliğin, korkaklığın ve daha dünyada iken ölü gibi olmanın yeri yoktur²³.

Yine Peygamber s.a.v.'in zühd anlayışında nefse eza, bedene cefa ve işkence yapmak da yasaktır. Ancak hiç bir ölçü tanımadan sırf nefse ve bedene hizmet de uygun değildir. Şüphesiz nefsi ve bedeni koruması müslüman görevi, lâkin bütün azalarını yaratılış gayelerine göre kullanması da vazifesidir ve bundan sorumludur.

HZ. PEYGAMBER'İN TAKVASI:

Biraz da Resulullah s.a.v.'in takva anlayışından sözederek konuyu toparlamak istiyorum. Giriş kısmında takvanın korkmak ve sakınmak tarzında iki anlamı içerdiğini belirtmiştim. Bu manada Allah'ın Resülü'nün sık sık "Sizin Allah'tan en çok korkmanız benim."²⁴ buyurduğunu ve "Gücünüz yettiği kadar (bütün gücünüzle) Allah'tan ittika edin"²⁵ tarzındaki Kur'an emrine bütün benliğiyle uyduğunu belirtmemiz gerekir. O tartışmasız

20. Ahmed b. Hanbel, a.g.e., VI, 226

21. İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafa ve Müzîlül'İlbâs amma İştehere mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs, Beyrut, 1352, II, 233

22. Celalüddin es-Suyûfî, el-Camiü's-Sagîr, Mısır, 1954, II, 54

23. Muhammed b. Tavit er-Tancî, Tasavvufun Doğuşu ve Gelişmesi, çev. Süleyman Ulu-dağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 298 (İbn Haldun'un aynı mütercim tarafından çevrilen Tasavvufun Mahiyeti adlı kitabına ek, 263-327)

24. el-Buharî, a.g.e., VII, 2, (67/1), Nr.1

25. Tegabün, (64), 16

hayatının her safhasında ve her alanında yalnız ve yalnız Allah'tan korkmuş, en büyük saygıyı yalnız Ona göstermiş, bütün gayretini Onun rızasını kazanmak, Onun sevgisine nail olmak, Onun kendisine yüklediği mukaddes görevi yapabilmek için ortaya koymuştur.

Kur'an-ı Kerim'de **تقوا** fiilinden türemiş çeşitli kalıplarda ikiyüzkırkbeş ayette sözü edilen ve bütünüyle Kur'an ayetleriyle sınırları çizilen takva yolu; Hz. Peygamber s.a.v.'in hayatı boyunca izlediği yolun adıdır. O her zaman bu yolda olmuş, müttükilerin rehberi ve öncüsü olarak takipçilerine de hep bu aydınlık yolu işaret etmiştir. Kur'an dinlerken vesair zamanlarda çoğu kez duyduğu derin haşyet sebebiyle gözlerinden yaşlar boşanması, secdeye kapandığında göz yaşlarından secde mahallinin ıslanması²⁶ Onun bu anlayışının tezahüründen başka nedir? O Hak Tealâ'dan öylesine ittika etmektedir ki Onun hayatının hiç bir safhasında Hakka karşı olan duyarlılığında en ufak bir za'f söz konusu olmamıştır. Çünkü O bütün benliğiyle yalnız Hakkın hakimiyetine inanmış ve Onun hükümlerine râm olmuştur.

Şüphesiz Hz. Peygamber s.a.v.'in takva anlayışının bir yönünü de Onun ilâhî hududa riayet konusundaki dikkat ve titizliği teşkil eder. İlâhî emirleri yerine getirme, yasaklardan kaçınma konusunda, kişiyi Allah'tan uzaklaştırabilecek her şeyden uzak olma hususunda Ondan önde gelebilecek kimse yoktur. Dinî hükümleri "Beni gördüğünüz gibi (benim kıldığım gibi) namazınızı kılın."²⁷ tarzında ifade buyurdıkları hadisten de anlaşılacağı veçhile önce kendinde ya da kan davalarının kaldırılması ve benzeri uygulamalarda²⁸ görüldüğü gibi yakınlarında uygulayan ve bu konuda en ufak bir tavizde bulunmayan, hakkında yasaklardan bir tanesini bir sefer olsun aştığının söylenmesi mümkün olmayan yüce Peygamberimiz, zaten bu yüzden Kur'an'ın ifadesiyle "Güzel bir örnek"²⁹ değil midir? Hemen belirtelim ki Onun takva anlayışı da zahidliği gibi nazarî değil amelîdir. Yani Onun takva anlayışında bütünüyle ve de büyük bir titizlikle İslâm'ın yaşanması söz konusudur.

Keza Onun takva anlayışında şekil değil öz, niyet, ihlâs ve samimiyet esas olup, ihsan düzeyinde bir yaşayış değişmez ölçüdür. Onun

26. İbn Mace, a.g.e., I, 11, (-/3) Nr.23; Ebu Abdirrahman b. Şuayb en-Nesâî, Sünenü'n-Nesâî, Mısır, 1964, III, 13, (13/18), Nr.1; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., I, 330

27. el-Buharî, a.g.e., I, 162, (10/17), Nr. 2, Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 53

28. Müslim, a.g.e., II, 889, (15/19), Nr. 147; İbn Mace, a.g.e., II, 1025, (25/84), Nr. 3074; M.Asım köksal, a.g.e., X, 257

29. Ahzâb, (33), 21

yaşantısında ve takva anlayışında hiç bir surette riyaya, gösterişe ve ruhsuzluğa yer yoktur. O sahip olduğu takva anlayışı ile imanda hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmış, ibadet ve taatlarında ihlâsı en üst düzeyde gözetmiş, tüm davranışlarında ise; "Emrolunduğun gibi istikamet üzere ol."³⁰ emrine uymuş, o kadar ki bu konuda duyduğu sorumluluğun veciz bir ifadesi olarak "Hud suresi beni ihtiyarlattı."³¹ buyurmuştur.

SONUÇ

Netice olarak, Hz. Peygamber s.a.v. insanların zühdde en önde geleni ve en mütteki olanıdır. Ondan daha zahid, daha müttekî olmak herhalde mümkün değildir. Bu itibarla Onun takipçilerine düşen görev; her konuda olduğu gibi bu konuda da Ona uymak, Onun zühd ve takva ile ilgili olarak en güzel örnekleri sunduğu bilinciyle hareket etmekten ibarettir.

İslâm tasavvufunun özünü ve temelini oluşturan zâhidlik ve zühd hayatı, takva ölçülerine riayet konusu iyi bilinmeli ve doğru olarak anlaşılmalıdır. Aksi halde, zühd adına, dünyadan el-etek çekmek, takva adına da yaşanamaz bir İslâm anlayışı ortaya konulmuş olur ki bu da İslâma ve insanlığa hizmet değil ihanet olur. Bu yüzden bir bakıma insan-dünya ilişkisinin sınırlarını çizen, her türlü aşırılıktan uzak, maddeyi değil, maddeye bağımlılığı terketmeyi isteyen İslâmî zühd telâkkisi ile İslâmî hayatın, müslüman olmanın, Hak katında değer kazanabilmenin ölçüsü olan takva anlayışı son derece önemlidir. Zaten Kur'an ve hadiselerde bize telkin edilen talimlerin özünde; zühd ve takvaya yönelmesi arzulanmıyor mu? Keza namaz, oruç hac, zekât v.s. ibadet ve taatlarımız, bizi Hak katında değerli kılabilecek tüm davranışlarımız takva yolunda olmanın ve zahidane hayatın birer nişanı değil midir? Nitekim Kur'an-ı Kerim'de orucun farziyetinin hikmeti açıklanırken "Sizden evvelkilere oruç farz kılındığı gibi sizin üzerinize de oruç farz kılındı. Umulur ki ittika edersiniz."³² buyurulmuş, oruçla takva arasındaki münasebete işaret edilmiş, ayrıca "Allah, ancak takva sahiplerinden kabul eder."³³ ayetiyle de ibadetlerin kabulünün takva şartına bağlı olduğu gerçeği hatırlatılmıştır.

İslâmî zühde yani insan-dünya ilişkisine Kur'an'ın ve sünnetin ışığında baktığımızda ne bir malın zayi' olması ve ne de Allah'ın kulları için helâl

30. Hüd, (11), 112

31. et-Tirmizî, a.g.e., V, 402, (48/57), Nr.3297

32. Bakara, (2), 183

33. Maide, (5), 27

kıldığı her hangi bir nimetin yasaklanması söz konusudur. Haram malın azabına, helâl malın hesabına hazır olmak kayıt ve şartıyla insan bütün dünya nimetleri ile içiçe olabilir. Ancak Mevlâna'nın da Mesnevî'de anlattığı gibi insanla dünya arasındaki ilişki, gemi ile su arasındaki ilişkiye benzer. Gemi için su ne ölçüde gerekli ve önemli ise, insan için de dünya o ölçüde önemli ve gereklidir. Fakat geminin altında iken onu yüzdüren, ona hareket etme, yol alma, kısacası fonksiyonunu icra imkânı veren su, geminin içine girdiğinde onu batırır, helâk eder. Dünya da böyledir³⁴. Geminin su alması gibi dünya da kimin kalbine, gönlüne girerse onu tutsak eder, şaşırır, he-definden saptırır ve netice itibarı ile sonu hüsrân olan bir yolun yolcusu yapar. Yine malumdur ki gemi vardır okyanuslarda sefer edebilir, su almaz ve de batmaz. Gemi vardır mendirekten dışarı çıkamaz, çıkmaması gerekir. Keza insan vadır dünyalar onun olsa bile maddeye, paraya, pula gönlünde yer vermez, ona kul, köle olmazken insan da vadır beş kuruş için on takla atar, elindeki dünyalığın esiri, bekçisi ve hizmetçisi olmaktan öteye gidemez. İşte gemiye su aldirmamak ve de onu rotasında sefer ettirmek ne kadar önemli, nasıl vazgeçilmez bir şart ise, insanın da dünyaya gönül bağlamaması, ona kul, köle olmaması, onu gaye olarak görmemesi, onun ancak Hakkın rızasını kazama aracı ve bu yolda bir vasıta olmaktan öteye bir işlevi olamayacağını bilincinde olması ve buna göre hareket etmesi de o ölçüde önemli ve gereklidir.

Kısacası, Peygamber s.a.v.'in zühd ve takva anlayışı; dünyayı, maddeyi aşmayı, cömertliği, her türlü lüks ve israftan uzak bir yaşayışı, çalışmayı, halisane bir şekilde ilâhî hududa riayet etmek suretiyle güç ve yetenekleri yaratılış gayesine uygun olarak kullanmayı ve neticede imanda yakîne ulaşmayı, ibadet ve taatlarda ihlâsı gözetmeyi, bütünüyle davranışlarda istikametten ayrılmamayı gerekli ve zorunlu görür.

34. Mevlâna Celâlüddin er-Rumî, Mesnevî, çev. Veled İzbudak, İstanbul, 1953, I, 79